

Läsförmåga hos elever i ämnena svenska och svenska som andraspråk i årskurs 1–3.

Helén Egerhag, doktorand, Linnéuniversitetet, Växjö.

Denna artikel belyser sambandet mellan olika delfärdigheter i läsförmågan och dess påverkan på läsförståelse. I artikeln sammanfattas resultat från en tvärsnittsstudie som jämför resultat för elever som läser enligt kursplanen i svenska med elever som läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk. I artikeln diskuteras också behovet av stöd i läsning för att alla elever ska ges möjlighet att utveckla läsförståelse.

Inledning

En av skolans viktigaste uppgifter är att ge förutsättningar för alla elever att utveckla god läsförståelse på skolspråket. Elever läser och skriver på olika sätt i kursplanens olika ämnen och enligt Lgr 22 (Skolverket, 2022a) har skolan ansvar för att alla elever ska kunna använda det svenska språket i tal och skrift på ett rikt och nyanserat sätt. Att läsa med flyt och förståelse är avgörande för att elever ska lyckas i skolan (Herbers et al., 2012).

Ämnena svenska och svenska som andraspråk och resultat i läsning

I den svenska grundskolan finns idag två olika svenskämnen, svenska och svenska som andraspråk. Enligt Skolförordning (2011:185) är det rektor som avgör vilket av ämnena en elev ska läsa och bedömningen av vilken kursplan eleven ska följa görs utifrån elevens behov. Andelen elever som läser enligt kursplanen i svenska som

Helen Egerhag

andraspråk har ökat de senaste åren (Skolverket, 2022b). Ämnet svenska som andraspråk utgår från ett andraspråksperspektiv och till viss del skiljer sig kursplanerna åt, men flertalet mål är gemensamma. I centralt innehåll i Lgr 22 (Skolverket, 2022a) betonas i båda kursplanerna bland annat vikten av att eleverna tillägnar sig strategier för att avkoda, förstå och tolka ord, begrepp och texter i årskurs 1–3.

Den senast publicerade resultatsammställningen av de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk som gjordes 2019 visar att elever som läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk har sämre resultat i läsförståelse i årskurs 3, 6 och 9 än elever som läser enligt kursplanen i svenska (Skolverket, 2022b). Vid upprepade tillfällen har resultaten i internationella jämförelser visat att elever som inte har svenska som första språk har sämre resultat i läsförståelse än elever som har svenska som första språk efter de inledande åren i grundskolan (PIRLS, 2011; 2016, PISA, 2012; 2015; 2018). Enligt vad vi vet har dock yngre barns läsning inte undersökts i stor skala tidigare. Med stöd i bland annat läroplanens krav på att alla elever ska ges möjlighet att utveckla god läsförmåga under de tidiga skolåren (Skolverket, 2022a) ville mina kollegor, Linda Fälth, Heidi Selenius och jag därför närmare undersöka de olika delfärdigheter som påverkar läsning och jämföra resultaten för elever som läser enligt de olika kursplanerna i svenska i årskurs 1–3 (Fälth et al., 2022). Ett av syftena med studien var att studera om det finns behov av stöd för att utveckla god läsförståelse redan i de tidiga skolåren och i så fall inom vilka områden. Vi undersökte detta genom att studera resultat på screeningtester i ordavkodning, ordkunskap och läsförståelse från stiftelsen LegiLexis (LegiLexi, 2021a) databas.¹

The Simple View of Reading i läsning på olika språk

Formeln som beskriver läsning, The Simple View of Reading (SVR) (Gough & Tunmer, 1986), betonar vikten av såväl en fungerande avkodning som god språkförståelse. Den teoretiska utgångspunkten är att läsning är produkten av både avkodning och förståelse. Om en av faktorerna är noll blir produkten, dvs. läsning-

en, noll. Avkodningen leder till att orden identifieras och förståelsen bidrar med kännedom om ordets, meningens och textens innebörd. Avkodningen behöver också vara säker och automatiserad för att eleven ska kunna lägga sin mentala kraft på att förstå det lästa (National Reading Panel, 2000). Formeln SVR förklarar läsning på ett första språk, såväl som läsning på ett andraspråk (Huo et al., 2021; Verhoeven & van Leeuwe, 2012). För en nybörjarläsare spelar ordavkodningen en avgörande roll och ju säkrare avkodning eleven får, desto större roll spelar språkförståelsen för att eleven ska utveckla god läsförståelse (Lipka & Siegel, 2012).

Ordförrådets betydelse

Betydelsen av en god ordförståelse för att läsning ska ske med förståelse kan inte nog understrykas. En läsare behöver förstå 75–99 % av orden i en text för att kunna ta till sig innehållet (Geva & Wang, 2001; Purves, 1991), vilket kan vara en utmaning för elever som läser på ett andraspråk. Elever som anländer till den svenska skolan efter ordinarie skolstart har ofta inte hunnit tillägna sig det abstrakta ordförråd som krävs för läsning av olika typer av texter.

Tvärsnittsdata för yngre elever i svenska och svenska som andraspråk

Datamaterialet i den aktuella studien var stort. Vi genomförde en tvärsnittsstudie och använde oss av 46 714 elevers resultat på screeningtester i läsning från LegiLexis databas (LegiLexi, 2021) som samlades in i april till juni 2021. I materialet fanns resultat från 9218 elever i årskurs 1, 18 975 elever i årskurs 2 och 18 521 elever i årskurs 3. Av dessa läste 1398 elever i årskurs 1 enligt kursplanen i svenska som andraspråk. I årskurs 2 var samma siffra 2798 elever och i årskurs 3 läste 2966 elever enligt kursplanen i svenska som andraspråk.

¹ LegiLexi drivs utan vinstintresse och har visionen att alla barn ska tillägna sig god läsförmåga. LegiLexis tjänster är digitala och kostnadsfria att använda i svenska skolor.

De testresultat vi tittade på mäter avkodning av enstaka ord och ordförråd samt läsförståelse av en kortare (åk1) och en längre text (åk 2 och 3). Ordavkodningstestet består av 144 vanliga ord, gradvis ökande i längd och svårighetsgrad. Eleverna ombeds läsa så många ord som möjligt under en minut och testledaren noterar antalet korrekt lästa ord. Ordförrådstestet omfattar fem bilder, varav eleven väljer en av dem när ordet läses upp. Det korta läsförståelsetestet innehåller 12 uppgifter som ska lösas under fem minuter och testet mäter elevens förmåga att läsa på och mellan raderna. I det längre läsförståelseprovet läser eleverna fyra texter. Det är tre frågor till varje text och eleven väljer det svar som bäst motsvarar textens innehåll. Alla test utfördes av klasslärare eller speciallärare. Testet i avkodning av ord genomfördes individuellt och de andra testen utfördes i grupp.

Jämförelse mellan elever som läser svenska och elever som läser svenska som andraspråk

Enligt resultaten kunde samma mönster konstateras i alla tre årskurser; elever som läste enligt kursplanen i svenska som andraspråk hade signifikant sämre resultat än de elever som läste enligt kursplanen i svenska i alla tre deltester.

Vi valde också att titta på effektstorlek. Effektmåttet kan användas för att titta på skillnader mellan grupper men det kan också användas inom grupper vid till exempel före- och eftermätningar. Vad gäller testet i ordförråd så var effektstorleken hög i alla årskurser, dvs. det var stor skillnad mellan elever som läser enligt kursplanen i svenska och elever som läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk. Det var låg effektstorlek i ordavkodning, dvs. fortfarande skillnad mellan grupperna men inte lika stor som i ordförståelse. Vad gäller läsförståelse så var det skillnad mellan grupperna, men ganska låg i årskurs 1 och skillnaden var större mellan grupperna i årskurs 2 och 3.

Samband mellan läsförståelse, ordförråd och avkodning

Vi undersökte också om det fanns samband mellan de olika testresultaten. Vi kunde se att elever med högre resultat i ordavkodning i de båda svenskämnen också hade högre resultat i läsförståelse. Samma sak vad gäller ordförståelse, högt resultat i testet på ordkunskap hade samband med högt resultat i testet på läsförståelse, vilket stämmer överens med resultat i tidigare studier (Grabe, 2009; Koda, 2005; Stanovich, 2000). Det starkaste sambandet fanns mellan testresultaten i ordavkodning och läsförståelse i båda elevgrupperna, framför allt i årskurs 1 och 2. Även dessa resultat har konstaterats i tidigare studier (Gottardo & Mueller, 2009; Lonigan et al, 2018).

Behov av extra insatser i läsning

För att ta reda på hur många elever som skulle behöva stöd för att utveckla en god läsförmåga använde vi percentilskalan för en årskurs i taget. Percentilskalan beskriver fördelning i en grupp och är en skala mellan 1–100. De elever som låg under percentil 22 (ungefär jämförbart med stanine 1–3) ansågs vara i behov av stöd och hjälp i läsningen. Det visade sig att en signifikant högre andel av de elever som läste enligt kursplanen i svenska som andraspråk hade ett resultat under percentil 22 på alla deltest. Därmed skulle de kunna sägas vara i behov av stöd i läsningen. Vad gäller ordförråd låg 67 % av eleverna i årskurs 1 och 2 som läste svenska som andraspråk under percentil 22 och 71 % i årskurs 3. I testet i ordavkodning låg ca 40 % av eleverna som läste enligt kursplanen i svenska som andraspråk i alla tre årskurser under percentil 22. När det gäller läsförståelse ökar skillnaden i takt med åldern. Cirka 20 % av eleverna låg under percentil 22 i årskurs 1 och i årskurs 2 och 3 låg cirka 40 % under 22:a percentilen.

Läsning på ett andraspråk och behov av extra insatser – implikationer

Vår studie visar att elever som läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk har sämre resultat

i läsning än jämnåriga som läser enligt kursplanen i svenska. Elever som läser svenska som andraspråk är i behov av extra insatser redan i årskurs 1, 2 och 3 för att kunna utveckla de olika delfärdigheter som leder till god läsförmåga, framför allt när det gäller ordavkodning.

En fråga som blir intressant i sammanhanget är hur det ser ut i den svenska skolan idag vad gäller stödinsatser i läsning, i synnerhet för de elever som läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk. Internationell forskning har visat att individualiserade systematiska interventioner i läsning för andraspråkselever har gett goda resultat (Ludwig et al., 2019; Rivera et al., 2009), men vad vi vet har inte detta sätt att arbeta provats i studier i svenska som andraspråk. Vi behöver mer kunskap om hur ett effektivt stöd kan ges till elever som läser på ett andraspråk.

För att det ska bli möjligt att ge rätt stöd till rätt elev så tidigt som möjligt behöver de elever som är i behov av stöd också upptäckas tidigt. En fördel är om lärare med olika kompetenser inom läsning, kartläggning och svenska som andraspråk ges möjlighet att samverka för att tidigt uppmärksamma och kunna sätta in stöd utifrån individuella förutsättningar och behov när det behövs. Även modersmålsläraren kan vara en resurs i detta arbete. Det kan till exempel gälla i situationer där elevens läsförmåga behöver kartläggas. Tidigare studier har visat att det finns ett samband mellan läsförmåga på de språk som en elev behärskar och att språkliga förmågor kan överföras mellan språk (Bernhardt, 1993; Cummins, 2000).

Vår studie är en tvärsnittsstudie som visar hur resultaten ser ut vid ett givet tillfälle. En longitudinell studie behövs för att ge en säker bild av hur läsförmågan hos elever med svenska som andraspråk ser ut och kanske även förändras över tid. En sådan studie är på gång i forskarteamet som arbetar med LegiLexi.

Att kunna läsa med flyt och förståelse är avgörande för såväl kunskapsutveckling (Duke & Pearson, 2009) som för att nå kunskapskraven i olika ämnen i skolan (Herbers et al., 2012; Reed et al., 2017). För att grundskolan ska lyckas med en av sina viktigaste uppgifter, att ge förutsättningar för alla elever att utveckla god läsförmåga på skolspråket, så behöver elever som är i risk för att utveckla lässvårigheter tidigt uppmärksammas och stöttas. På lång sikt kan ökad läsförmåga bidra till större möjlighet att lyckas i skolan och till större delaktighet i samhället (UNESCO, 2018).

Referenser

(För fullständig referenslista kontakta redaktionen.)

- Cummins, Jim (2000). *Language, power, and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Philadelphia: Multilingual Matters.
- Fälth, L., Selenius, H., & Egerhag, H. (2022). A cross-sectional study on reading among young L1 and L2 students in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*, 1-12.
- Gough, P. B., & Tunmer, W. E. (1986). Decoding, reading, and reading disability. *Remedial and Special Education: RASE*, 7(1), 6-10.
- Huo, M. R., Koh, P., Cheng, Y., Marinova-Todd, S. H., & Chen, X. (2021). The simple view of reading in French second language learners. *Learning and Individual Differences*, 92, 102082.
- Verhoeven, L., & van Leeuwe, J. (2012). The Simple View of Second Language Reading throughout the Primary Grades. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 25(8), 1805-1818.